



جمهوری اسلامی ایران

شماره: ۱-۲-۵۰۴-۵۰۳
تاریخ: ۷۲/۲/۱۷
پوست دراز
طبقه بندی

به: گیرندگان ذیل

از: فرماندهی قرارگاه مرکزی حمزه سیدالشهدا^ع (ع)

موضوع: جزوه بررسی و شناخت

سلام علیکم

احتراماً یک جلد جزوه بررسی و شناخت جغرافیای طبیعی و انسانی استان و شهرستان مربوطه جهت آشنائی و هرگونه بهره برداری ارسال می شود. /ر

ومن... التوفیق

فرمانده قرارگاه مرکزی حمزه سیدالشهدا^ع (ع)

سرتیپ پاسدار احمد کاظمی

۷۲/۲/۱۷

مدیر عملیات
کلیه سرپرستی عملیات و امور
۷۲/۲/۱۷

گیرندگان:

- ۱- مسئول محترم حوزه نمایندگی ولی فقیه در قرارگاه مرکزی حمزه سیدالشهدا^ع (ع) - (۲ جلد)
- ۲- فرماندهی محترم قرارگاههای استانی شهید بروجردی و شهید شهرامفر.
- ۳- فرماندهی محترم لشکر ۳ ویژه شهدا^ع - تی سردشت (۴۸ فتح) - تی پیرانشهر (۱۸ الغدیر) - تی (۳ ل ۱۷) مهاباد - تی (۱ ل ۸) سنندج - تی (۳ ل ۲۵) میوان - تی (۲ ل ۳۱) بانه - تی (۳ ل ۱۶) بوکان - تی (۲ ل ۱۶۱) سقر
- ۴- فرماندهی محترم نواحی آذربایجان غربی و کردستان.
- ۵- معاونت‌های اطلاعات، طرح و برنامه، عملیات، مردمیاری قرارگاه مرکزی حمزه سیدالشهدا^ع (ع) - (۲ جلد).

شماره پرونده	۹
تاریخ ثبت	۷۲/۲/۱۷
صفحه	از

۴۹

۷۲/۲/۱۷

۵۰۰/۰۰۰۰ ۶۵/۲/۱۶ - دف ۲ - ۱۱۲۵

بررسی و شناخت جغرافیای

طبیعی و انسانی استان

آذربایجان غربی



قرارگاه مرکزی حمزه سیدالشهداء (ع)

اطلاعات کی

مربوط بہ

استان آذربائیجان غربی

.....	مقدمه
	فصل اول - اطلاعات کلی مربوط به استان
.....	اطلاعات جغرافیائی استان
.....	دریاچه ارومیه
.....	راههای اصلی ورود و خروج به استان
.....	تقسیمات سیاسی استان
.....	اطلاعات جمعیتی و اقتصادی استان
.....	کوهها
.....	رودها
.....	منابع عمده درآمد
.....	صنایع مهم دستی استان
.....	شغل‌های کاذب
.....	مشکلات راه و ترابری
.....	انرژی
.....	مراتع
.....	جنگلها
.....	مهاجرت و انگیزه آن
.....	اطلاعات اجتماعی و فرهنگی استان
.....	مراکز صدا و سیما
.....	سطح سواد و آموزش در استان
.....	استانهای همجوار این استان (داخلی و خارجی)
.....	اطلاعات نظامی و امنیتی استان
.....	عشایر کوچنده استان آوغ با مشکلات و جداول
.....	روستاهای مرزی استان
	فصل دوم - اطلاعات مربوط به شهرستان
.....	پیرانشهر
.....	مهاباد
.....	سردشت
.....	منابع بهره برداری شده

**** بسمه تعالی ****

((مقدمه))

با درود فراوان به روح بلند پیشوای مسلمانان جهان امام خمینی (ره) و ارواح طیبه شهدای انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی و کردستان مظلوم و با آرزوی سلامتی و طول عمر برای فرزند خلف ایشان حضرت آیه‌ا... خاندای، مقام معظم فرماندهی کل قوا و سایر خدمتگزاران اسلام و میهن اسلامی.

شاید لازم به یادآوری نباشد که در یک عملیات توسعه و پدافند داخلی که هدف آن انهدام شورشگر و کنترل جمعیت پشتیبان او میباشد. شناخت خصوصیات جغرافیائی و جمعیت به فرمانده سازمان ضد شورشگر این امکان رامیدهد تا با استفاده بهتر از ابزار و امکانات موجود در منطقه استحقاقی خود زودتر و بهتر موفق به مهار و اداره شورش و کنترل و فرماندهی آن بشود.

جزوه حاضر که شامل اطلاعات کلی از مسائل طبیعی و انسانی استان میباشد به گونه‌ای مختصر و مفید تهیه گردیده است که مطالعات دقیق آن میتواند شناختی کلی از خصوصیات و ویژگیهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و جغرافیائی منطقه بدست بدهد، خواننده محترم به یقین میتواند در بسیاری از امور خود از اطلاعات موجود در این جزوه بهره برده و مجبور نباشد برای بدست آوردن این شناخت تلاش پر حجم و وقت گیر انجام دهد:

مطالب این جزوه در دو بخش تهیه گردیده است یک بخش شامل دانستنیها و اطلاعاتی از جغرافیا و جمعیت که به کلیت استان مربوط میشود و بخش دیگر مربوط به خصوصیات یکی از شهرستانهای استان میباشد که در بخش استان از آن ذکری به میان نیامده است.

والسلام

قرارگاه مرکزی حمزه سید الشهدا (ع)

گروه مشاورین فرماندهی

فصل اول

**** (اطلاعات کلی مربوط به استان آذربایجان غربی) ****

مساحت کل استان مجموعاً " ۴۳۶۶۰ کیلومتر مربع میباشد که ۲/۶۵ درصد مساحت کشور خواهد بود.

اطلاعات جغرافیائی استان:

الف - آب و هوای کلی استان: در این منطقه گرمای تابستان بندرت تا ۳۸ درجه و سرمای زمستان گاهی تا منهای ۳۰ درجه و کمتر میرسد. بدین لحاظ این منطقه جز مناطق استیپی سردسیر است. میزان بارندگی این استان ۳۰۰ الی ۴۰۰ میلیمتر در سال و حداکثر آن در فصل پاییز و زمستان است. در ۷ سال گذشته تعداد روزهای یخبندان بین ۱۱۱ تا ۱۴۵ روز در سال متغیر بوده است بطور کلی این استان از لحاظ اقلیمی تحت تأثیر آب و هوای مدیترانه‌ای است و سه اقلیم نیمه مرطوب، معتدل، نیمه خشک و سرد در سراسر آن مشاهده میشود.

ب - طول و عرض جغرافیائی استان: بین ۳۵ و ۵۸ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۶ دقیقه عرض شمالی (از خط استوا) و ۴۴ درجه و ۳ دقیقه تا ۴۷ درجه و ۲۳ دقیقه طول شرقی (از نصف النهار گرینویچ) قرار دارد.

دریاچه ارومیه: دریاچه ارومیه در حقیقت نتیجه یک گودی (تکتونیک) از ژئو سینکلیس میباشد مساحت سطح دریاچه در موقع کم آبی ۴۰۰۰ و در موقع پر آبی ۶۰۰۰ کیلومتر مربع میباشد از بزرگترین و پرآبترین دریاچه‌های داخلی است که از دوران سوم زمین شناسی در فسلات آذربایجان بجای مانده است گنجایش آن حدود ۱۲ میلیارد متر مکعب برآورد شده است.

طول جغرافیائی آن ۳۷/۱۰ درجه تا ۳۸/۲۰ درجه شرقی و عرض جغرافیائی آن ۴۰ درجه شمالی میباشد ارتفاع آن از سطح دریای آزاد حدود ۱۲۷۵ متر، عمق آن چندان زیاد نبوده، متوسط عمق آن ۵ تا ۶ متر میباشد، عمیق ترین نقطه آن در شمال غربی دریاچه به عمق ۱۴ متر (در موقع کم آبی) و ۲۰ متر (در موقع پرآبی) قرار دارد. سطح آب دائماً در نوسان بوده و ذوب ناگهانی برفها در بهار و طغیان رودخانه‌ها موجب بالا آمدن سطح آب تا حدود ۲ متر میگردد و بر مساحت سطح آب دریاچه تا حدود $\frac{1}{3}$ افزوده میشود. در سایر فصول بعلت قلت یا حتی عدم واردات آبی برخی رودخانه‌ها و شدت تبخیر از سطح آب کاسته میشود.

مقدار ریزش باران حدود ۵۵۰ میلیمتر در سال میباشد که بیشتر آن حدود ۳۰۰ میلیمتر در فاصله ماههای بهمن تا اردیبهشت می بارد. چون عمق آب دریاچه کم میباشد در موقع وزش بادهای طولانی آب به ساحل رانده میشود در حوالی دلتاهای رودخانه‌ها و زمینهای لجن‌زا باتلاقی بوجود می آورد که در فصل تابستان مردم برای استفاده خواص طبی آن و گنل و لای و لجنهای اطراف دریاچه بسواحل آن روی می آورند.

دریاچه ارومیه بعلت شوری زیاد آب آن (شوری آب بحرالمیت) در حقیقت یک دریاچه شور کوهستانی است، که املاح آن ۲۳ درصد است و قسمت اعظم املاح آن را کلر و سدیم

تشکیل میدهد. زیادی املاح مانع زندگی ماهی و دیگر جانوران در این دریاچه میباشد فقط جانورانی از نوع خرچنگ در آن زندگی میکنند و این شوری آب به اندازه‌ای است که مانع یخبندان در سطح دریاچه میگردد. حداکثر شوری آب آن بهنگام پر آبی ۲۶۰ گرم در لیتر و در تابستان تا ۲۸۰ گرم در لیتر افزایش می یابد.

مواد خارجی محول در آب دریاچه، ارومیه زیاد و علت ازدیاد مواد خارجی در آب قلیائی بودن اراضی و سرزمینهای حوضه آبریز دریاچه میباشد که آبهای وارداتی دریاچه از آن می گذرد و وسعت حوضه آبریز دریاچه حدود ۵۰ هزار کیلومتر مربع میباشد که از سوی شمال تا رود ارس و از سوی جنوب تا کوههای کردستان از غرب به کوههای مرزی ایران و ترکیه و در شرق از کوههای سهند تا حوضه رود قزل اوزن گسترده شده است. رودهای متعددی بدان وارد میشوند که در بخش مربوط به رودها توضیح داده شده‌اند.

دریاچه ارومیه دارای ۵۶ جزیره بزرگ و کوچک است که با حساب سخره‌های سنگی بدون سکنه میتوان گفت که دارای ۱۰۲ جزیره کوچک و بزرگ است. این جزایر اغلب محل تخمگذاری پرندگان مهاجر و آبی میباشد. از جزایر بزرگ غیر مسکونی میتوان کبودان، اشک، اسبیر و آرزو را نام برد که در این جزایر قوچ، میش، گوزن زرد زیست میکنند و پرندگانی نظیر فلاینگ و پلیکان، کاکائی و غاز در آنها به تخمگذاری و پرورش جوجه می پردازند.

آب شیرین در اطراف دریاچه بسیار کمیاب است حتی آب رودخانه‌ها بواسطه عبور از اراضی نمکی، شور میباشد. چشمه‌های آب معدنی شامل آبهای گوگردی و گازدار و قلیائی و نمکی و غیره در ارتفاعات مجاور دریاچه وجود دارد، که از نظر بهداشتی و درمانی مفید بوده و مورد استفاده قرار میگیرد. در بعضی مناطق سواحل دریاچه لجنی موجود است که به استناد مطالعات و بررسیهای انجام گرفته در معالجات امراض پوستی، رماتیسم و بعضی عفونتها و اختلالات متابولیسمی و دردهای موضعی بدن موثر است.

از طرف سازمان جهانی یونسکو دریاچه ارومیه را بدلیل ارزشهای حیاتی از جمله ۵۹ منطقه ذخایر طبیعی کره مسکونی معرفی نموده و لوحه مخصوصی به این پارک اعطا نموده است و بدین لحاظ از طرف سازمان حفاظت محیط زیست ورود غیر مجاز، شکار، مید و هرگونه بهره برداری از معادن و استخراج نمک، شخم اراضی جزایر غیر مسکونی و هرگونه استفاده از حریم پارک ملی و سایر بهره وری از طرف اشخاص و موسسات (به استثنای سازمان بنادر و کشتیرانی) ممنوع میباشد. یکی از بزرگترین جزایر دریاچه ارومیه جزیره کبودان است که دارای یک چشمه و یک قنات کوچک است قسمت اعظم پوشش گیاهی آن را علفهای کوتسناه، درختان پسته وحشی، سرو کوهی و بادام وحشی، شیر خشت و گوجه وحشی تشکیل میدهد.

دریاچه ارومیه بعلت موقعیت جغرافیائی خود در شمالغربی ایران با ۳ کشور روسیه در شمال و ترکیه و عراق در مغرب مجاور است و انگی سبیلترین راه ارتباطی بین شرق و غرب آذربایجان

(از طریق آبی) در خاک ایران میباشد که از نظر ارتباطی از اهمیت بسیار برخوردار است.

راههای اصلی ورود و خروج به استان:

۱- مرند - خوی ۲- شبستر - سلماس ۳- سقز - بوکان ۴- آذرشهر - میاندوآب ۵- بیجار - تکاب
راه بازرگان به تبریز: بزرگراه بازرگان به تبریز از مرز ایران و ترکیه شروع و پس از عبور از شهرهای ماکو، قره ضیاالدین، به سه راهی ایواوغلی میرسد و از طریق مرند و صوفیان (شهرهای آذربایجان شرقی) به تبریز منتهی میشود. این بزرگراه قسمتی از بزرگراه تهران به استانبول است که از سه راهی ایواوغلی در شمال تا بازرگان جز آذربایجان غربی بوده واکثراً وسایل نقلیه سنگین مانند کامیونها و تریلیها و اتوبوسهای مسافربری در این راه دررفت و آمدند. از سه راهی ایواوغلی به ارومیه و مهاباد و میاندوآب، از نزدیکی روستای ایواوغلی شمال خوی آغاز میشود و پس از عبور از شهرهای خوی و سلماس و ارومیه به مهاباد و میاندوآب میرسد در میاندوآب به دو شاخه شمالی و جنوبی تقسیم میشود شاخه شمالی تا تبریز و شاخه جنوبی از طریق بوکان تا سقز و سنندج ادامه می یابد.

تقسیمات سیاسی استان: بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی، این استان دارای ۱۳ شهرستان میباشد

که شامل ۲۰ نقطه شهری است، تعداد بخشهای استان ۲۶ بخش و تعداد دهستانهای آن به ۹۹ میرسد که در نقاط مختلف استان پراکنده هستند.

اسامی ۱۳ شهرستان آذربایجان غربی عبارتند از: ارومیه - میاندوآب - مهاباد - خوی - ماکو - نقه - سلماس - پیرانشهر - سردشت - بوکان - شاهین دژ - تکاب - اشنویه

اطلاعات جمعیتی استان: جمعیت استان در سال ۱۳۷۰ برابر ۲۲۷۹۱۰۱ نفر بوده است که از این تعداد ۱۰۸۱۸۰۱ نفر (۴۷/۴۶٪) شهری و ۱۱۹۷۳۰۰ نفر (۵۲/۵۴٪) روستائی میباشد. میزان رشد جمعیت استان در مقایسه با نتایج آمارگیری سال ۶۵، حدود ۲/۹ درصد بوده و در نتیجه با توجه به رشد ۳/۴ درصد سال ۶۵ آهنگ رشد کاهش داشته است. جمعیت مرد استان ۱۱۵۸۱۲۵ نفر یعنی ۵۰/۸٪ کل جمعیت استان و جمعیت زن استان ۱۱۲۱۰۶۷ نفر یعنی ۴۹/۲٪ کل جمعیت استان میباشد.

اطلاعات اقتصادی استان: طبق آمار سال ۱۳۷۰ جمعیت شاغول در سن کار ۵۴۸۶۳۱ نفر بوده است و تعداد افراد بیکار ۶۸۷۴۸ نفر میباشد.

طبق آخرین آمار از ۵۸۰۸ نفر از افراد جویای کار (اعم از مرد و زن) ۱۲۴۸ نفر بکار گمارده شده است.

کوهها: کوه آتشفشان آرات یا کوه نوح که به ترکی، آغری داغ نامیده میشود دارای دو دسته رشته بوده و به طرف ایران پیش می آید. رشته اصلی از جنوب ارز روم گذشته به ارتفاعات شمالی آذربایجان می پیوندد و تدریجاً در امتداد مشرق، ارتفاع خود را از دست میدهد بطوریکه رودخانه‌هایی که از گوشه شمالغربی به ارس میریزند، در طبقات این کوه به

آسانی دره خود را وسیع نموده و منابع طبیعی مانند دره قطور باز میکنند.

رشته دوم که از آرات جدا میشود، در جهت جنوب پیش آمده و بین آذربایجان غربی و ترکیه قرار گرفته است. خط الرأس این کوهها حوضه آبگیر ایران و ترکیه است که آب دامنه‌های شرق را به دریاچه ارومیه و دامنه‌های غربی را متوجه دریاچه وان می‌سازد.

ارتفاع قلل در جنوب زورآباد (نزدیکی خوی) از ۳۲۰۰ مترمتجاوز است و در زکی داغ کسه دره قطور در آن حفر شده به ۳۵۰۰ متر بالغ میگردد. امتداد کوهها بطرف مغرب منحرف شده و قسمتی از آنها بطرف خاک عراق سرازیر میشود و ارتفاع کوهها افزایش یافته در محور شهیدان (جنوبغربی) ارومیه به ۴۰۰۰ متر میرسد و با حفظ این ارتفاع و تشکیل گردنه‌های صعب العبور (مانند کله شین) و قللی که اغلب سال پوشیده از برف و یخ است و تا بینارداغ با ۳۰۰۰ متر مرز ایران، ترکیه و عراق پیش می‌آید و به کوههای کردستان می‌پیوندد. شیب این کوهها به طرف ایران تند و در فاصله کمتر تا دریاچه ارومیه فرود می‌آید ولی شیب غربی که متوجه دریاچه وان و یا دره زاب میشود، بسیار ملایم است.

رشته سرحدی در امتداد سواحل جنوبی دریاچه ارومیه بصورت یکدوخت و منظم پیش می‌آید و در حوالی دره زاب کوهها از آن جدا شده و در جهت اصلی بطرف جنوب کشیده شده و رشته‌های شرقی بداخل ایران انحراف یافته و در حدود سردشت و بانه به کوههای کردستان و کوههای جنوبی دریاچه ارومیه می‌پیوندد، در حالیکه رشته اصلی همان امتداد جنوبشرقی را تعقیب و با حفظ ارتفاع به کوههای کردستان منتهی میشود.

رودها:

(۱) زرينه رود (جغتو چای): که در جنوب دریاچه ارومیه جریان دارد از کوههای چهل چشمه کردستان

بین سقز و بانه بنام چم سقز سرچشمه گرفته و پس از عبور از شرق میاندوآب در جلگه وسیع آبرفتی بچند شاخه تقسیم، از گوشه جنوبشرقی وارد دریاچه ارومیه میشود، طول رودخانه ۳۰۰ کیلومتر و حوضه آن بیش از ۱۱۰۰۰ کیلومتر مربع میباشد.

(۲) سیمینه رود (تاقائو): از ارتفاعات اطراف سقز (حوالی زنبیل و ترجان) در جنوب دریاچه

ارومیه سرچشمه میگیرد شبکه اصلی آن شناوه رود در جنوب غربی ده شهر کنندی است خصوصیات دره‌های آن مشابه دره‌های زرينه رود است ولی آب آن کمتر از رود مزبور است پس از عبور از بوکان و غرب میاندوآب و آبیاری دشت حاصلخیز شامات به باتلاقهای جنوبشرقی دریاچه ارومیه ختم میگردد. ماهیان موجود در این رودخانه مانند زرينه رود هستند. آب این رود برای مصارف آبیاری مورد استفاده قرار میگیرد. مطالعات مقدماتی نشان داده امکان ایجاد يك سد انحرافی و يك مخزن در دو مرحله بر روی رود وجود دارد.

(۳) مهابان رود: این رود از میان ارتفاعات پیرانشهر و سردشت گذشته و از بهم پیوستن دوشاخه

اصلی بیطاس و ده بکر بوجود می‌آید پس از گذشتن از شمالغربی مهاباد در غرب سیمینه رود

و مشرق گدار (گادر چای) وارد دریاچه ارومیه میشود، آب آن از دو رود اقل کمتر میباشد.

(۴) باراندوز چای: از کوههای سرحدی ایران و ترکیه و عراق بینار داغ، دالامیر و یرسینا سرچشمه گرفته و پس از اخذ شعبات فرعی و مشروب نمودن قسمتی از جلگه حاصلخیز ارومیه (باراندوز) در شعبه اصلی آن بنام بابا رود در قریه جیرانلار به دریاچه ارومیه ختم میشود. بیشتر این رود در مرداد و تیرماه خشک میشود ولی در اردیبهشت ماه طغیان آن به بیش از ۱۰ متر مکعب افزایش می یابد.

(۵) شهر چای: شاخه اصلی آن بنام برده سور چای از ارتفاعات مرزی شهیدان سرچشمه گرفته و با دریافت شاخه‌های کوچک در قریه بند بنام چائی نامیده میشود. این رودخانه در شمال باراندوز واقع شده و مسیر آن مستقیم تر از رودخانه مذکور است و بدون پیچ و خمهای بزرگ از جنوب ارومیه گذشته و در رشته‌های ساحلی نزدیک دماغه حصار به دریاچه ارومیه میریزد.

(۶) نازلو چای: از بهم پیوستن دو انشعاب اصلی سرو چای از کوههای مرزی و ارزین چای از کوههای ترکیه بوجود می آید. این رود پس از عبور از دره تنگ مرانسا در حوالی قریه نازلو وارد جلگه ارومیه شده و پس از سیراب کردن جلگه ارومیه در نزدیک کوه زنبیل به دریاچه ارومیه میریزد یکی از دیدنیهای این رود در مرز ایران و ترکیه مارمیشو است. طغیان آب در اردیبهشت ماه و کاهش آب در ماه شهریور است. در واقع نازلو چای پرآبترین رود منطقه است. طبق مطالعاتی که بعمل آمده برای آبیاری ۸۰۰۰۰ هکتار از اراضی جلگه ارومیه احداث سه سد بر روی سه رود مزبور ضروری است که یک سد انحرافی در نزدیکی قلعه اسماعیل آغا بر روی آن احداث شده (توسط جهاد در سال ۶۷ بدستور آیت ۰۰۰۱ خامنه‌ای)

(۷) زولا چای: از بهم پیوستن رودهای خورخوره، زولا، دریک و دیرعلی چای بوجود می آید. شاخه اصلی آن از شملیک داغ (مرز ایران و ترکیه) سرچشمه گرفته و پس از مشروب کردن حوضه سلماس در شمال کنگراسو وارد دریاچه ارومیه میشود. با احداث سد بر روی زولا حدود ۳۵۷۵۰ هکتار از اراضی جلگه سلماس تأمین خواهد شد.

حوضه رودخانه ارس در آذربایجان غربی:

رود مرزی ارس از دیم قشلاق تا محل پیوستن آق چای به ارس حدود ۱۲۵ کیلومتر میان آغ و اتحاد شوروی جاری است بطور کلی رود ارس از کوههای هراز برکه ترکیه سرچشمه گرفته و سپس با رود مهم دیگر بنام کورا پیوسته و بالاخره وارد دریای خزر میشود. طول این رود در حدود ۱۰۷۲ کیلومتر میباشد. رودهاییکه از حوضه آذربایجان غربی وارد ارس میشوند اهم آنها عبارتند از: (۱) رودخانه زنگبار (۲) آق چای

حوضه رودخانه

رود (کلوی) زاب از گردنه سیدان (۲۱۴۰ متر ارتفاع) سرچشمه گرفته و از شرق به غرب جاری است سپس راه را بسمت جنوب کج کرده و دره‌های عربیض و مستقیم از منطقه پیرانشهر بسوی سردشت

ادامه می یابد این رود از آنطرف سردشت (ابتدای جلگه) زاب کوچک هنگام خروج از ایران به طرف مغرب جریان پیدا میکند و با لایحه به دجله میریزد. بطور کلی رود زاب کوچک دارای رژیم آب دائمی است و در سرتاسر سال خشک نمی شود. (این رودخانه همان رودخانه مرزی ایران و عراق در سردشت است). از رودهای مهم دیگر این استان تلخه رود و صافی چای را باید نام برد.

شهرستان خوی: قطور چای، النمد چای، آق چای

شهرستان ماکو: رودخانه زنگبار، قره سو

شهرستان نقده: رودخانه گادر

شهرستان سلماس: زولا چای، دلیرعلی سو، زرین

منابع عمده درآمد:

۱- بخشهای دولتی ۲- بازرگانی و خدماتی ۳- صنعت و تولید

۴- کشاورزی، دامداری، جنگلداری

طبق آخرین آمار ۳۹/۳۶٪ از اشتغال کل در بخش کشاورزی، ۳/۸٪ در بخش صنعت و معدن و ۴۲/۴٪ در بخش خدمات و حمل، ۱۴/۴٪ در بخش آب و برق و گاز و ساختمان جریان دارد که نسبتهای فوق در سطح کشور بترتیب برابر ۲۹٪، ۱۳/۴۸٪، ۴۵/۷۲٪ و ۱۱/۸٪ میباشد. بطور کلی ۵/۵۸٪ شاغلین بخش کشاورزی کل کشور در این استان قرار دارند. این نسبت در بخش صنعت و معدن معادل ۱/۱۷٪ در بخش آب و برق و گاز و ساختمان ۵٪ و بخش خدمات و حمل و نقل ۳/۵٪ میباشد. پیش بینی می شود که در سال ۱۳۸۱ ایجاد ۳۹۰ هزار شغل جدید در استان ضروری میباشد.

در ترکیب اقتصادی مناطق شهری استان غلبه با بخش خدمات است و صنعت توسعه ای ندارد اما در مناطق روستائی، کشاورزی و پس از آن خدمات غالبترین بخشها میباشد. در مجموع خدمات و پس از آن کشاورزی مهمترین بخشهای اقتصادی استان را تشکیل میدهد. از نظر اهمیت بخش کشاورزی در تأمین اشتغال روستائی رتبه آذربایجانغربی در میان استانهای کشور ششم و در بخش معدن نوزدهم میباشد.

طبق آمار سال ۶۷ مساحت کل زیر کشت برابر با ۶۲۱۵۷۹ هکتار میباشد. وام موجود در استان عبارتند از یکصد هزار بز و بزغاله ۲۲۵۰۰ گاو و گوساله و ۸۳۰۰۰۰ گوسفند و بره.

منابع مهم دستی استان:

فرش، جاجیم، گلیم، صنایع دستی چوبی (ظروف تزئینی، طلاکاری و منبت کاری)، البته از آنجائیکه سهم اشتغال زنان در استان پائین آمده میتوان نتیجه گرفت که خیلی از فعالیتهای صنایع دستی هم نزول کرده است.

شغل‌های کاذب چشمگیر در سطح استان:

در وهله اول، در تعریف شغل‌های کاذب ممکن است دچار اشکال شویم چون مثلاً "اگر هر نوع دستفروشی را هم بخواهیم جزء شغل‌های کاذب بشماریم، بجهت اینکه هر شغلی را که تولیدی نباشد یا بنحوی در رابطه مستقیم با شغل تولید نباشد بنا به تعریف شغل کاذب بنامیم، آنوقت خواهیم دید که این رشته سر دراز دارد چون شغلی مانند دستفروشی نه تنها قبل از انقلاب سابقه داشته بلکه در تاریخ، میشود گفت سابقه باستانی دارد ولی اگر بخواهیم بعضی از شغل‌ها را که اساساً "نیازهای دست اول ما را برآورد نمیکنند و سریعاً" بعد از انقلاب رشد کرده‌اند اشاره‌ای کرده باشیم باید پاساژسازی و بوتیک فروشی را نام ببریم که واضحترین دلیل اقتصاد بیمار ما بحساب می‌آید. بعد از آن کلیه دلایلی که بعد از انقلاب بیشتر رشد داشته بعد کوبین فروشی و امثالهم را که نه تنها در سطح استان بلکه در کل کشور جریان دارد باید از شغل‌های کاذب بحساب آورد.

مشکلات اجتماعی استان در مورد مهاجرت:

بطور کلی در مورد مهاجرت میتوان گفت که این استان طی دهه اخیر یکی از استانهای مهاجر پذیر بوده و مبدأ مهاجرتها بیشتر نقاط روستائی استان میباشد. علل عمده این مهاجرتها را میتوان بشرح ذیل برشمرد:

- ۱) نرخ بالای رشد جمعیت (نرخ طبیعی رشد جمعیت سالانه ۴/۷٪ در کل استان بوده است)
- ۲) عدم ایجاد موقعیتهای شغلی جدید در نقاط روستائی
- ۳) عدم توان نقاط شهری استان در جذب و اشتغال نیروهای مازاد کشاورزی (نرخ بالای جمعیت شاغل در بخش کشاورزی استان ۳۹/۴٪ شاغلان در مقابل ۲۹٪ برای کل کشور میباشد) ضمناً با توجه باینکه ۵۴٪ جمعیت استان در مناطق روستائی ساکنند و اشتغال به امر کشاورزی دارند تنها دو هنرستان کشاورزی بمنظور تربیت این جمعیت وجود دارد.
- ۴) ناامنی مناطق جنوبی و غربی استان بدلیل فعالیت ضدانقلاب
- ۵) جابجائی ناشی از جنگ تحمیلی و اثرات آن.
- ۶) حضور عده زیادی پناهنده کرد عراقی بدلیل مسائل جنگ.
- ۷) عدم سرمایه گذاریهای لازم در جهت ایجاد فرصتهای اشتغال.

گزارش برنامه و بودجه به رئیس جمهور و هیئت همراه - ۱۳۶۷

بدلیل عدم تناسب رشد سرمایه گذاریهای اشتغال زا، با شتاب ورود نیروی انسانی جدید به بازار کار، بیکاری در استان ابعاد وسیعتری یافته است. نرخ بیکاری از ۱/۸٪ در سال ۱۳۵۵ به ۱۲/۹٪ در سال ۱۳۶۵ رسیده است با توجه به اینکه بیکاری در سایر مناطق کشور، ابعاد گسترده تری داشته است، آذربایجانغربی از این نظر یعنی نرخ بیکاری در میان استانهای کشور دارای رتبه شانزدهم است همچنین کاهش شدید مشارکت زنان در فعالیتهای اقتصادی بخصوص در مناطق

روستائی (از ۲۰٪ در سال ۵۵ به ۴/۵٪ در سال ۶۵ میرسد) سهم زنان در اشتغال، این استان را در مقایسه با سایر استانها در رتبه یازدهم قرار داده است.

(مأخذ: برنامه و بودجه - طرح دوم مطالعات آمایش سرزمین ۶۶ تا ۶۸)

همچنین نرخ کارگران مشاغل تولیدی استان ۲۸/۲٪ برای استان در مقابل ۳۳/۱٪ برای کل کشور است. (مأخذ: گزارش به رئیس جمهور و ۶۷۰۰۰۰).

گفتنی است برغم آنکه توزیع درآمد بین مناطق شهری و روستایی استان در سالهای اخیر افزایش یافته (نسبت درآمد خانوارهای روستائی به شهری از ۸۴٪ در یال ۵۶ به ۷۸٪ در سال ۶۴ رسیده) لکن آذربایجانغربی در میان استانهای کشور دارای متعادلترین توزیع درآمد میان جوامع شهری و روستائی میباشد. (نسبت درآمد خانوارهای روستائی در سطح کشور در سال ۶۴، ۵۱٪ بوده است) (مأخذ: مرحله دوم مطالعات آمایش سرزمین ۶۶ تا ۶۷)

بهر جهت وضعیت مهاجرت استان در افق سال ۸۱ متعادل خواهد بود. چون برای این استان در سال ۸۱ حدود ۲۳۷۷۰۰۰ نفر جمعیت پیش بینی شده که ۲۰۲۶۰۰۰ نفر آن در مراکز شهری و ۱۳۵۱۰۰۰ نفر آن در روستاها ساکن خواهند بود.

(مأخذ: گزارش به رئیس جمهور ۶۷۰۰۰۰۰)

در صورتیکه بر طبق آمار ۱۳۶۵ جمعیت شهری ۱۶۵۵۱۳ نفر کمتر بوده، طبق این پیش بینی جمعیت شهری این استان در سال ۸۱، حدود ۶۷۵۰۰۰ نفر بیشتر از جمعیت روستائی خواهد بود از دیگر مشکلات اجتماعی اینکه پوشش بیمه تأمین اجتماعی در آغ سطح بسیار نازلی دارد. بطوریکه در سال ۶۵ تنها ۱/۲٪ جمعیت استان تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی بوده اند (رقم مشابه ملی ۴٪ است) و آذربایجانغربی از این نظر در میان استانهای کشور دارای رتبه بیست و یکم بوده است.

در این رابطه نرخ پائین برخورداری استان از خدمات پزشکی نباید از نظر دور شود چون به ازای هر ۵۱۶۱ نفر یک پزشک در استان وجود دارد و این رقم در مقابل ۲۷۶۳ نفر برای کل کشور است. قبل از خاتمه این بخش بد نیست به ۲ مورد از ویژگیهای جمعیتی، فرهنگی که یکی از مشکلات فرهنگی استان است اشاره نمود: یکی پائین بودن میزان آشنائی جمعیت استان با زبان فارسی نسبت به کل کشور یعنی ۲۹/۱٪ برای استان در مقابل ۸۲/۷٪ برای کل کشور و دیگر نسبت پائین باسوادی در استان یعنی ۴۷٪ در مقابل ۶۱/۸٪ برای کل کشور (نسبت پائین جمعیت در حال تحصیل بین سنین ۶ تا ۲۴ سال ۴۲/۷٪ استان در مقابل ۵۲/۵٪ کل کشور میباشد).

(مأخذ: گزارش به رئیس جمهور ۶۷۰۰۰۰۰۰۰)

مشکلات راه و ترابری:

آذربایجانغربی از يك انزوای جغرافیائی نسبت به دیگر نقاط کشور برخوردار است چون دریاچه ارومیه این استان را در شرایطی بن بست قرار میدهد. (البته ایران فقط از طریق آغ است که

با ترکیه و با اروپا از طریق خط شوشه - ازرکان و سرو و خط آهن دره سنور از طریق رازی متصل میشود. خط آهن فوق الذکر کلا " جهت شرقی غربی دارد و نقطه شروع آن تبریز میباشد. از آنجا به تسوج و بعد به قره تپه - بین خوی و سلماس - و از آنجا به دره قطور و بعد از طریق مرز رازی وارد ترکیه در شهر وان میشود) بهر جهت دوری از مراکز، عدم وجود راههای ارتباطی مناسب و سریع همیشه این استان را در مقابل حملات بیگانه آسیب پذیر کرده است و مخصوصاً " حرکتیهای ضدانقلاب در سالهای اخیر نشان داد که چگونه حمل و نقل استان به آسانی مورد مخاطره قرار میگردد. بعد از این مقدمه کوتاه به ذکر پاره‌ای از مشکلات میپردازیم:

استان آذربایجان غربی همیشه با مشکلات در زمینه تدارکات بموقع نهادهای کشاورزی روبه‌رو بوده است هزینه بالای حمل و نقل کالاهای مصرفی و واسطه‌ای وارده به استان و فروش و صدور بموقع محصولات کشاورزی از عمده مشکلات بوده‌اند. چه اینکه نه خط آهن تبریز رازی و نه خط آهن رازی به ترکیه در حمل و نقل داخلی کمکی نمیکند البته قراردادی که بسته شده قرار است در سال آینده از همین خط برای مسافری استفاده شود ولی بهر جهت عدم عبور راه آهن خط قطور از مرکز استان یعنی ارومیه در نهایت روع قیمت اجناس و میوه‌های باغبانی و دیگر کالاها اثر میگذارد. مثلاً " تولید انگور و سیب ۲۵۰ هزار تن در سال است که از این میان بطور نمونه در سال ۶۹ حدود ۱۰۰ هزار تن آن روی دست باغداران ماند که بعلت کمبود سردخانه و مشکلات حمل و نقل امکان بهره برداری از آن نبود. این منطقه که در جنوب استان آ- غ و کردستان و زنجان قرار دارد احتمالاً " بدلیل اینکه از مرکز هر استان فوق العاده بعد فاصله داشته است و منطقه‌ای رویهم رفته مستضعف نشین میباشد نه تنها در دوران قبل از انقلاب به این منطقه توجه لازم نشده بلکه بعد از انقلاب نیز بدلیل وجود احزاب و مناطق کوهستانی و ناامنیها، محروم از ایجاد تسهیلات لازمه و از جمله راه اصلی که ره گشای رفع سایه‌سار نیازهای آنها میباشد، گردیده است.

(مأخذ: گزارش به رئیس جمهور ۶۷۰۰۰۰۰۰۰)

بخش اشنویه یکی از شهرهای مرزی استان آ- غ و منطقه کردنشین میباشد ارتباط این شهر با مرکز استان در حال حاضر از طریق راه نرعی که در حال آسفالت کامل شده و وضع مطلوبی پیدا کرده است، ۶۴ کیلومتر میباشد که از منطقه دره قاسملو عبور نموده و در جریانات ناامنیها بعد از انقلاب، سربازان انقلاب در این راه شهیدان و جانبازان زیادی داشته‌اند.

— جاده معروف هشتیان که از تقاطع جاده اصلی سلماس شروع و در طول ۱۵۴ کیلومتر بصورت يك راه کمربندی و مادر در منطقه کوهستانی و کردنشین شهرهای سلماس، ارومیه بعد از عبور از بخشهای محروم و کردنشین سیوانا - زیویه به جاده اشنویه وصل میشود که هنوز يك راه فرعی و درجه ۲ باقی مانده است که نیاز به بهسازی دارد.

انرژی:

در این مورد هم استان چه از نظر برق و چه از نظر گازرسانی دچار کمبود است و علیرغم وجود خط لوله انتقال سوخت از پالایشگاه تبریز که از طریق منطقه شهر ویران مهاباد به ارومیه وصل میشود و نفت و گازوئیل و بنزین به این شهر میرساند بدلیل شرایط جغرافیائی در این استان زمستان سخت است و مصرف سوخت بسیار زیاد و در چند ساله اخیر استان با کمبود مواد سوختی مواجه بوده که زیانهای زیادی به کشاورزی منطقه وارد آورده است و سیستم حمل و نقل را دچار اشکال کرده است بنابراین کمبود انرژی، در این منطقه میتواند تبعات سیاسی را افزایش دهد در این رابطه طرحی مورد نظر وزارت نفت میباشد که بر حسب این طرح قادر است تا پایان سال ۷۲ در مناطق شمالی آذربایجان غربی خط لوله گاز کشیده شود. در صورت اجرای این طرح مشخص است که نارضایتیهای حاصل از کمبود سوخت خصوصا " در بین کشاورزان از بین رفته و بخشی از رفاه عمومی بمعنای اعم آن تأمین خواهد شد. بهر حال با وجود اینکه از سه ماه پیش (مهرماه ۶۹) به بعد کامیونتهائی از ترکیه جهت حمل گازوئیل از کلیه پالایشگاههای کشور به این استان اجاره شده ولی باز هم از نظر سوخت شاهد کمبود در این استان هستیم و قطع برق را بعنوان نمونه میتوان ذکر کرد.

مراعات استان:

در حال حاضر از انواع درجه حدود ۱۸۵۶۰۰۰ هکتار میباشد که بعلت عدم توجه از طریق تخریب توسط مردم و فرسایشهای طبیعی و چرای بیش از حد دام طی دهه اخیر حدود ۵۴۴۰۰۰ هکتار کاهش یافته است در حال حاضر حدود ۳۰۰۰۰۰ رأس دام مازاد در سطح استان نسبت به ظرفیت مرتع و امکانات تولید علوفه استان وجود دارد.

(مأخذ: گزارش به رئیس جمهور ۶۷۰۰۰۰۰)

جنگلهای:

حدود ۸۰۰۰۰ هکتار از جنگلهای موجود استان که بعلت عدم توجه و تخریب آنها طی چند سال اخیر بصورت جنگلهای تنگ درآمده لذا کاملا " نیاز به کاشت و حفاظت دارند.

(مأخذ: گزارش به رئیس جمهور ۶۷۰۰۰۰۰۰۰۰)

در ادامه بحث مشکلات عمده اقتصادی باید افزود:

الف) این استان شديدا " به فعاليتهاي غير متشکل بدون پشتوانه و بودجه دولت نیازمند و وابسته میباشد.

الف) این استان شدیداً به فعالیتهای ذیر متشکل بدون پشتوانه و بودجه دولت نیازمند و وابسته میباشد.

ب) در درون بخش خدمات غلبه با خدمات اجتماعی و عمومی و سپس خدمات فروش است و این امر موید وابستگی اقتصادی استان به بودجه دولت و سرمایه های جزء خصوصی است.

ج) در مقایسه با دیگر استانها، اهمیت نسبی فعالیتهای ساختمانی و بخصوص خدمات فروش در بافت اقتصادی مناطق شهری آذربایجانغری بیشتر است و در عوض اهمیت نسبی فعالیتهای معدن، صنعت حمل و نقل و ارتباطات، خدمات مالی و تجاری کمتر میباشد بطور نمونه آ - غ اولین استان کشور از نظر خدمات فروش در بافت اقتصادی مناطق شهری است، اما از نظر اهمیت نسبی بخش معدن در رده بیست و یکم قرار دارد.

در مناطق روستائی استان، کشاورزی با ۶۶٪ اشتغال بیشترین اهمیت را در بافت اقتصادی دارد بخش کشاورزی در تأمین اشتغال روستائی آذربایجانغری را در رتبه ششم استانها قرار میدهد و بخش معدن در تأمین اشتغال روستائی رتبه این استان را به نوزدهم میرساند.

از نظر روندها طی دهه ۶۵-۵۵ از اهمیت نسبی و فعالیتهای کشاورزی معدن و صنعتی کاسته شده و در مقابل بر اهمیت نسبی بخش خدمات افزوده شده که زیر بخش خدمات اجتماعی بیشترین سهم را در این افزایش دارد. بهر صورت در مقایسه با سطح ملی اهمیت نسبی بخشهای کشاورزی و ساختمان در ترکیب اقتصادی استان بیشتر و در مقابل اهمیت نسبی بخشهای معدن و صنعت و خدمات کمتر میباشد.

مهاجرت و دلایل آن:

در شرایطی که جامعه ایران در مسیر تحولات سریع قرار گرفته است کلیه مسائل بخصوص مسائل جمعیتی تحت تاثیر این تحولات واقع شده که یکی از جنبه های آن مهاجرت و جابجائی سریع و گسترده جمعیت بویژه از مناطق روستائی بطرف مناطق شهری و صنعتی میباشد. در سال ۶۵ آمارگیری نمونه ای در حاشیه ارومیه از ۱۱۱۸۰ خانوار بعمل آمده است که از این تعداد خانوار فقط ۱۵/۲۵٪ اهل ارومیه و ۸۴/۲۵٪ مهاجر بوده اند که از نقاط مختلف استان و یا خارج از استان به شهر ارومیه مهاجرت کرده اند که از ۸/۱٪ آنها از شهرهای دیگر استان و ۹۱/۹ درصد آنها از مناطق روستائی هستند.

بدین ترتیب از روستاهای کوچک به روستاهای بزرگ و از روستاهای بزرگ به شهرکها و از شهرکها به شهرها مهاجرت همچنان ادامه دارد. علل مهاجرت خانوارهای آمار شده در اطراف ارومیه

چنین برآورد شده است:

در جستجوی کار	۵۸۸۳ خانوار	فشار فتودالها	۲۲۸ خانوار
جنگ	۲۵۱ خانوار	فشار ضدانقلاب	۴۱۹ خانوار
استفاده از تسهیلات شهری	۵۹۰ خانوار	مسائل قومی	۱۰۴ خانوار
		سایرعلتها	۱۴۴۱ خانوار

بدین ترتیب بیش از ۵۰٪ خانوارهای مهاجر بدلیل جستجوی کار به ارومیه آمده‌اند.
انگیزه مهاجرت: مهاجرینی که به شهرهای مختلف استان روی می‌آورند بیشتر از روستاها هستند که برای جستجوی کار یا کار بهتر به امید دستیابی به درآمد بیشتر و استفاده از مزایای شهرنشینی و یا بعثت نامنی و درگیری در منطقه و فشار ضدانقلاب و فتوآلها به شهرها مهاجرت میکنند
(مأخذ: جغرافیای استان آ.غ - وزارت آموزش و پرورش - چاپ ۶۸)

اطلاعات اجتماعی و فرهنگی استان:

زبان: زبانهای متعددی در این استان رایج است. مهمترین آن ترکی و کردی است. آرامنه، آشوریان و کلیمیان ساکن این استان نیز زبانهای خاص خود را دارند. لهجه کردی لکی در شهرهای سلماس خوی و ارومیه، سورانی که در واقع ریشه کرمانجی است در مهاباد - سردشت - پیرانشهر - پسه بوکان - میاندوآب و اشنویه تکلم میشود. البته اینها را بطور مثال ذکر کردیم و مجالی برای نشان دادن درصد رایجی آن نمی باشد و البته لهجه‌های دیگر کردی هم در محلهایی که در بالا ذکر شده مستعمل میباشد (میزان کسانی که بزبان فارسی میتوانند حرف بزنند ۲۹/۱٪ جمعیت کل استان است) آنهائیکه فارسی نمی‌دانند ۵۷/۳٪ از جمعیت را تشکیل میدهند. در مقایسه با متوسط ملی تعداد ناآشنایان بزبان فارسی این استان چهاربرابر متوسط ملی است و از این لحاظ میزان رادر میان استانهای کشور دارد.

دین: مسلمانان این استان ۹۹/۲۸٪ از جمعیت را تشکیل میدهند اقلیتهای مذهبی ۵۳٪ را شامل می‌شوند که از آنها ۹۷۵۰ نفر (۴۲٪) مسیحی، ۲۲۲۱ نفر زرتشتی (۱۱٪) و ۹۶ نفر کلیمی میباشد. در هر صورت این استان پس از استانهای تهران و یزد بیشترین درصد اقلیت مذهبی را در میان استانهای کشور دارد. آذربایجانغربی پیوسته، مجموعه‌ای از ملل و فرهنگهای مختلف شامل تشیع، تسنن، کاتولیک، ارتودکس و پروتستان یعنی آشوریها و آرامنه که به کلیسای گریگوری وابسته‌اند، میباشد. لازم به یادآوری است که فرهنگ و سنن مردم آذربایجانغربی جدا از مردم سایر نقاط ایران نمی باشد.

تأسیسات مذهبی: آ.غ دارای ۱۲۹۵ مسجد یعنی برای هر ۱۰ هزار نفر مسلمان ۶/۶ واحد مسجد وجود دارد. در این استان ۲۰ تکیه، ۱۱۱ امامزاده و ۱۰ خانقاه وجود دارد. همچنین مراکز مذهبی اقلیتهای استان عبارت از ۱۰۳ کلیسا و یک کینسه میباشد. (کلیسا مرکز مذهبی مسیحیان و کینسه مرکز مذهبی یهودیان)

۱- کلیسای شرق آشوری در کل استان ۵۳ باب (ارومیه ۴ باب)

۲- کلیسای کاتولیک آشوری در کل استان ۲۸ باب (ارومیه ۱۰ باب)

۳- کلیسای انجیلی پروتستان در کل استان ۲ باب (ارومیه ۱ باب)

۴- کلیسای جماعت ربانی در کل استان ۱ باب (ارومیه ۱ باب)

۵- کلیسای آرامنه در کل استان ۱۴ باب (ارومیه ۱ باب)

بدین ترتیب ۸ باب از ۱۰۳ باب کلیسا در ارومیه وجود دارد و کینسه که مرکز مذهبی کلیمیان است فقط یک باب در ارومیه وجود دارد.

قوم شناسی: استان اوغ از ترکیب قومی پیچیده‌ای برخوردار است که شامل ترکهای آذری، کردها، ازمنه و آشوریها است بطور تقریبی میتوان گفت که ۴۱٪ مردم این خطه کردی میباشند، از جمله شهرستانهای مهاباد، سردشت، پیرانشهر، تکاب، بوکان، اشنویه ۹۰٪ به بالا کردنشین هستند و شهرهای ترک نشین تا ۹۵٪ شامل شهرستانهای میاندوآب، سلماس، ماکو، خموی میباشند. شهرهای نرده و ارومیه، را باید جزء شهرستانهای دولتی بحساب آورد. مردم این استان دارای بنیه های قوی و بلند قد و دارای چشمانی سیاه و موی مشکی هستند و نوع معیشت آنها کشاورزی، باغداری و دامداری است. پوشاک مردم در شهرها و روستاها اکثرا " همان البسه رایج عمومی است. در مناطق کردنشین از لباسهای محلی بیشتر استفاده میشود، مردان کسر از شلوارهای گشاد و جلیقه و شال کمر و دستمال سر و زنان کرد از لباسهای زیبای رنگارنگ همراه با زردوزی و پولک و جلیقه استفاده میکنند. قابل توجه است که لباس اکراد در قسمتهای مختلف متفاوت است. زنان ترک در روستاها از شلوار و دامنهای چین دار (شلیته) استفاده میکنند. ایلات این استان اکثرا " کرد هستند بجز افشاریها، ناقریونلو، شاهسون، قره پایاق که ترک هستند. اسامی ایلات کرد عبارتند از جلالی، میلان، پینانشین، کر سنی (ترک اهل سنت) شکاک، زعفرانلو، سادات، هرکی، دوی، بیگ زاده، گورگد، دززا، مامش، آلبان، نیلی منگور ملکاری، کلاس، باپیر آقائی، پیران، منگور، حیدرانلو، محمودی، ایرملو، بابان سلدوز، بیرباجی، پشدری، صوفیان، عثمان بیگی، دنبلی، مکان لو، ایل میلان و ایل جلالی هم اکنون کوچ رو هستند. شاهسون مهاباد بسوی شاهین دژ (بیلان) میکنند، قره پایاق تعداد اندکشان کوچ رو هستند. اکراد آذربایجان حدود ۶۰ هزار خانواده هستند. محال ثلاث در ناحیه قطور، سگال در منطقه سلماس، عشایر ارومیه، عشایر مهاباد، عشایر سقز، بانه و سردشت.

مراکز صدا و سیمای:

صدا و سیمای ارومیه دو کانال یک و دو و برنامه برون مرزی دارد که بزبان کرمانج شمالی و آشوری پخش میشود. مرکز مهاباد هم بزبان کردی مکرری برنامه برون مرزی دارد که کلا " شمال عراق را که مناطق کردنشین عراق است و همچنین استانهای همجوار کردنشین ترکیه را تحت پوشش قرار میدهد. رادیو ارومیه دارای فرستنده اصلی ۵۰ کیلو واتی و فرستنده زاپاس ۱۰ کیلو واتی و فرستنده زاپاس ۱ کیلو واتی میباشد.

سواد و آموزش:

از مهمترین شاخصهها، افزایش میزان با سوادی در نقاط شهری و روستائی استان است. بدین معنی که درصد با سوادی استان در سال ۶۵ حدود ۴۷٪ بوده در سال ۷۰ نتایج اخیر به حد ۶۲/۴٪ رسیده است.

میزان افزایش با سوادی نقاط شهری از حد ۶۲/۷٪ به حد ۷۴٪ رسیده و میزان رشد با سوادی نقاط روستائی که در سال ۶۵، حدود ۲۳/۶٪ بوده به میزان ۵۱/۵٪ رسیده است.

طبق آمار سال ۶۹-۷۰ توزیع مختلف دانش آسوزان در مقاطع مختلف تحصیلی عبارتند از:

مقاطع تحصیلی	شهری	روستائیی	جمع کل	درصد
ابتدائیی	۱۵۷۴۴۲ نفر	۱۷۵۳۳۵ نفر	۳۳۲۷۷۷ نفر	۶۷/۴۴٪
راهنمائی	۷۶۷۷۶ نفر	۲۷۴۴۵ نفر	۱۰۴۲۲۱ نفر	۲۱/۱۳٪
دبیرستان	۴۶۳۶۶ نفر	۲۵۵۹ نفر	۴۸۹۲۵ نفر	۹/۹۱٪
فنی و حرفه‌ای	—	—	۷۵۲۶ نفر	۱/۵۲٪
جمع کل	—	—	۴۹۳۴۴۹ نفر	۱۰۰٪

روحانیون سرشناس و صاحب نفوذ: آقای حسنی - آقای قریشی - آقای موسوی - آقای نجمی - آقای قره باغی - و آقای صاحب الزمانی (نماینده ولی فقیه) در سپاه.

استانهای همجوار این استان (داخلی و خارجی):

استان آذربایجان غربی در شمال غربی ایران واقع شده و از شمال به کشورهای اتحاد جماهیر شوروی (سابق) و ترکیه از مغرب به کشورهای ترکیه و عراق، از جنوب به استان کردستان و از شرق به آذربایجان شرقی و استان زنجان محدود میشود. طول مرز آبی و خاکی استان با کشورهای همسایه مجموعاً "حدود ۸۲۳ کیلومتر میشود. مرزهای این استان از طرف شمال نزدیک به ۱۳۵ کیلومتر مرز آبی (رودخانه ارس) با شوروی از طرف شمال و مغرب نزدیک به ۴۴۸ کیلومتر مرز خاکی با کشور ترکیه از طرف مغرب نزدیک به ۲۰۰ کیلومتر مرز خاکی با کشور عراق تشکیل میدهد.

استانهای همجوار در کشورهای همسایه در طول مرز مشترک:

استانهای همجوار در ترکیه: حکاری - آنغری - وان و قارص

استانهای همجوار در عراق: سلیمانیه - اربیل

کشورهای همجوار (شوروی سابق): جمهوری نخجوان - جمهوری آذربایجان

اطلاعات نظامی امنیتی استان:

۱) نقاط حساس از نظر نظامی و سوق الجیشی در سطح استان (راهها، گردنه‌ها، کمین گاههای

اصلی و مهم):

الف) محور ارتباطی مهم - محور شاه تختی - پلدشت - مرگن - قره ضیاالدین که از یک

سمت از طریق حمزیهان و از سمت دیگر از طریق جاده آسفالتی ماکو - تبریز به خوی می‌رود

ب) محور خوی و آق داغ (قره بلاغ) که جاده خوی و جلغا در داخل آن واقع شده.

ج) راه ارتباطی بین خوی و شرفخانه که از گردنه خرسه می‌گذرد.

د) راه ارتباطی بین خوی و سلماس از طریق گردنه قره تپه.

ه) معابر مهم این دهلیز عبارتند از: (سلماس - گردنه قوشچی - ارومیه) (علی بلاغ - سلماس

صوفیان و تبریز) (ارومیه - حیدرآباد و مهاباد) (ارومیه زیوه) (ارومیه - سرو)

و) دهلیز کالو: در داخل این دهلیز رودخانه کالو (زاب کوچک) جریان دارد؛ معابر مهم نفوذی این دهلیز عبارتند از: (حیدرآباد - نرده - پیرانشهر) (مهاباد - سردشست) (مهاباد - میاندوآب) (مهاباد سقز)•

ز) محور نفوذی بازرگان و ماکو و مرند و تبریز که در قره ضیاالدین یک شاخه آن از طریق خوی و سلماس به آذربایجان غربی وصل میگردد و این محور مهمترین نقش را در منطقه دارد (ح) محور نفوذی مرز ترکیه و پیرمراد کندی و صوفی علی و سیه چشمه که در رده آق چای قرار گرفته (ط) محور نفوذی مرز ترکیه و قطور و خوی که راه آهن ایران و ترکیه نیز در این مسیر واقع شده و حساسترین نقطه آن پل قطور است که برای عبور راه آهن ساخته شده و بسیار آسیب پذیر است•

ی) محور نفوذی مرز عراق - پیرانشهر - نرده - حیدرآباد - ارومیه که از خاک عراق به موصول و از طرف ایران به جاده تهران - تبریز - بازرگان متصل میگردد•

۲- محورهاییکه عموماً جنبه ارتباطی دارند و از لحاظ عملیات داخلی حائز اهمیتند:

الف) جاده خوی - مرند : این جاده از محل شاهراه بازرگان تبریز - تهران منشعب میشود•

ب) جاده سلماس - تسوج - شرفخانه - صوفیان - که به تبریز وصل میشود، بخش قابل ملاحظه‌ای از راه آهن ایران - ترکیه از کنار این جاده میگردد•

ج) جاده مهاباد - میاندوآب - مراغه - تبریز

د) جاده ارومیه - اشنویه - نرده

سه جاده از ارومیه به کنار دریاچه ارومیه کشیده که عبارتند از: ارومیه - گلمانخانه ارومیه - به کلاتیه، ارومیه به ترکان

ه) جاده بناب - مراغه که مراغه را از طریق آذرشهر و تبریز به تهران و از طریق میاندوآب به کردستان و ارومیه مربوط میسازد•

در مرز عراق از دالامپر تا سردشت وضعیت مرز تقریباً "یکنواخت و در هر طرف کوهستانی است طرف باختر بمناسبت کوهستانهای متعدد و موازی، عملیات قدری مشکل تر و پر زحمت تر خواهد بود و در صورتیکه از طرف خاور ارتفاعات مهمی نبوده خیلی بسرعت میتوان به جلگه مهاباد - میاندوآب و تبریز راه یافت•

عشایر کوچنده آذربایجان غربی:

بر اساس اطلاعات بدست آمده از سرشماری اجتماعی - اقتصادی عشایر کوچنده کشور در تیرماه ۶۶ با محل استقرار بیلاقی ۷۵۹۹ خانوار و با ۶۱۶۴۵ نفر جمعیت و محل استقرار قشلاقی ۲۹۶۴ خانوار با ۶۴۷۲۱ نفر در استان آذربایجان غربی قرار دارد.

ساخت جنس و سنی: از مجموع ۶۱۶۴۵ نفر جمعیت عشایر دوره بیلاقی سرشماری شده ۳۱۱۶۸ نفر مرد و ۳۰۴۷۷ نفر زن بوده‌اند که در نتیجه نسبت جنس برابر ۱۰۲ بدست می‌آید. بعبارت دیگر در جامعه عشایر دوره بیلاقی استان، در مقابل هر ۱۰۰ نفر زن ۱۰۲ نفر مرد وجود داشته است. همچنین از مجموع ۶۴۷۲۱ نفر جمعیت عشایر دوره قشلاقی استان ۳۲۷۹۲ نفر مرد و ۳۱۹۲۸ نفر زن بوده‌اند که در نتیجه نسبت جنس برابر ۱۰۳ بدست می‌آید. بعبارت دیگر در جامعه عشایر دوره قشلاقی استان در مقابل هر ۱۰۰ نفر زن، ۱۰۳ نفر مرد وجود داشته است.

زبان: بر اساس اطلاعات سرشماری اجتماعی - اقتصادی عشایر کوچنده کشور در تیرماه ۶۶، در استان آذربایجان غربی ۱۳/۲٪ از جمعیت عشایر دوره بیلاقی و ۱۳/۳٪ از جمعیت عشایر دوره قشلاقی میتوانستند بزبان فارسی صحبت کنند در مقابل ۸۴/۶٪ از جمعیت عشایر دوره بیلاقی و ۸۴/۴٪ از جمعیت عشایر دوره قشلاقی فارسی نمی‌دانستند.

سواد: در تیرماه ۶۶ از ۳۶۷۲۸ نفر جمعیت ۶ ساله و بیشتر عشایر دوره بیلاقی استان ۱۶/۹٪ باسواد بوده‌اند، همچنین از ۴۹۱۰۷ نفر جمعیت ۶ ساله و بیشتر عشایر دوره قشلاقی استان ۱۷/۲٪ باسواد بوده‌اند و نسبت باسوادی در گروه سنی ۶-۱۰ ساله برای عشایر دوره بیلاقی ۲۳/۲٪ و برای عشایر دوره قشلاقی ۲۳/۷٪ بوده است. این نسبت در گروه سنی ۶۵ ساله و بیشتر برای جمعیت عشایر دوره بیلاقی ۲/۳٪ و برای جمعیت عشایر دوره قشلاقی ۲/۲٪ بوده است. کلاً میتوان گفت که نزدیک به ۸۰۰۰ نفر از جمعیت عشایر استان باسواد میباشند.

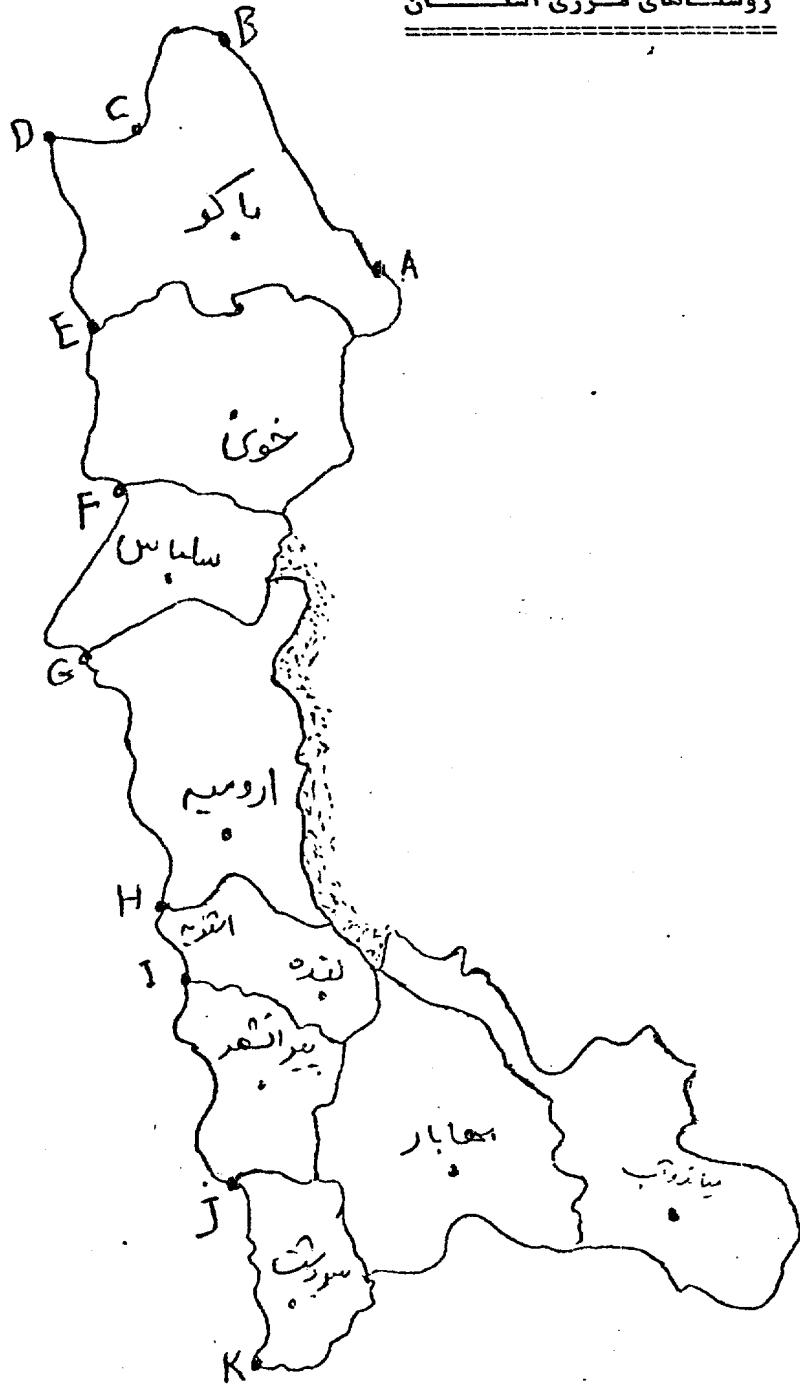
دامداری: مطابق اطلاعات این سرشماری عشایر این استان دارای ۸۷۶۲۴۷ رأس گوسفند و ۹۷۷۴۹ رأس بزغاله بوده است به بیان دیگر بطور متوسط برای هر خانوار عشایری ۱۲۲ رأس دام کوچک داشته‌اند. عشایر این استان کلاً ۵/۷٪ از دامهای کوچک جامعه عشایری کشور را در اختیار داشته‌اند. گاو و گوسفند عشایر ۲۳۱۵۱ رأس گاو میش و بچه گاو میش ۷۵۸ رأس و شتر و بچه شتر ۲۸۸ نفر بوده است. طبق همین اطلاعات عشایر آ. غ ۲۵۸۸ رأس کره اسب و ۹۷ رأس قاطر و استر و ۵۲۲۶ رأس الاغ و کره الاغ نگهداری میکرده‌اند.

زراعت و باغداری: بر اساس نتایج این سرشماری، اراضی زیر کشت محصولات سالانه خانوارهای بهره بردار عشایر در این استان ۲۰۱۲۵ هکتار بوده که ۱۰۸۷۹ هکتار آن (۵۴/۱٪) زیر کشت محصولات سالانه و ۹۲۴۶ هکتار (۴۵/۹٪) زیر کشت محصولات سالانه دیم بوده است. اراضی باغ و قلمستان خانوارهای عشایر، ۹۱۹ هکتار آبی و ۱۶ هکتار دیم بوده است.

* تعداد جمعیت - خانوار و طوائف ایل - در سطح استان آذربایجان غربی *

نام ایل	خانوار	جمعیت نفر	محل ییلاق - قشلاق	نام طایفه ایل
ایل پیناشی	۷۲	۷۳۵ نفر	سلماس	چلی پاکی - باوی - سله
ایل پیران	۱۱۲	" ۱۱۵۵	پیرانشهر	امین عشایری، مردیک، سادات، احمدی
ایل جلالی	۲۲۳۸	" ۱۵۲۹۶	ماکو	قندکانلو - جنی کانلو - مصرکانلو - بلخگانلو - اتیلو - ساکان - قزلباش - خلکانلو - حسوخلق - علی محولو
ایل زرزا	۲۱۵	" ۱۹۲۱	نقده	ابراهیم خانی - فتحعلی خانی، عبدا... خانی - سید بیگی - امیرخانی - غفور خانی - حسین بیگی
ایل سادات	۲۱۰	" ۲۱۱۶	ارومیه	حسینی - حسینی - حسینی و حسینی
ایل شکاک	۱۱۲	" ۹۲۳	سلماس - ارومیه	عبدوئی، مامدی، هناره، پاجیک، گوزیکی خلوفسی، نیسانی، فنک، مرقرئی بوئی، شپیرانی، دلا
ایل قره پایاق	۲۱	" ۵۴۱	نقده	عربلو، جان احمدلو، ترکون، نقی خانلو، سارال، چاخولو، شمس الدین
ایل مامش	۵۲۱	" ۶۴۳۴	پیرانشهر - نقده	قادری، امیر عشایری، بایزیدی سلیمانی، احمدی، گلابی آقا
ایل میلان	۱۶۸۶	" ۱۱۵۰۲	خوی - قره ضیاالدین	قوردوئی، شیخ کانلو، شاتوئی، اموئی کچلانلو، خزاعی، دلایی، مرویی مندوله کانلو، دودکانلو، ممکانلو، گلی کانلو
ایل هرکی	۱۱۳۹	" ۱۱۱۱۱	نقده - ارومیه	سیدان - سرهاتی - مندان

روستاهاى مرزى استان



روستاهای مرزی استان:

از نقشه‌ای که ملاحظه میشود از نقطه A تا B استان آذربایجان غربی با شوروی همسایه میشود و در مسیر جنوب شرقی به شمال غربی روستاهای مرزی بین این دو نقطه عبارتند از: || قزل و نك تكداغ - قشلاق - خزنگاه - قزل قشلاق - قنبر کندي - شیبیلوی سفلی || تا اینجا جزء بخش گجرات ماکو است که مقابل نخجوان شوروی است. بعد از این میرسیم به روستاهای مرزی: || قیقاح قارقولون پائیز - پلدشت - قره جوجالد - پزی - بهلول کندي - ذکرو - اسمعیل کندي - شوطلو تازه کند - زنگنه - قره قویون - عیسی کندي - ذلك علیا || که همه جزء بخش چایباسار جنوبی شهرستان ماکو میباشد و در همین جا به نقطه B میرسیم که همسایگی ما را با شوروی تمام میکند از نقطه B تا C هم مرز با ترکیه هستیم که در مسیر شمال شرقی به جنوب غربی روستاهای مرزی این دو نقطه عبارتند از: || قشلاق بهلوله - قشلاق قوجعلی - قشلاق خلخه - قشلاق کلیک - قشلاق بری - قشلاق ولی - قوش - گلی عالی - قشلاق دوساق - قشلاق گریک || تا اینجا جزء بخش چایباسار شمالی ماکو است که همسایه ترکیه میباشد و از آنجا به بعد || یاریم قید علیا - یاریم قید وسطی - یاریم قید سفلی || را داریم که ما را به نقطه C میرساند. در نقطه C به آبادی بازرگان میرسیم و باید گفت که از یاریم قید علیا تا بازرگان جزء بخش قلعه دره سی ماکو میباشد از نقطه C تا D مرز حالت شرقی غربی دارد و میتوان آنرا منطقه مرزی بازرگان دانست. بعد از آبادی بازرگان در نقطه C روستاهای || سیران - ماری اجاق - پیراحمد - جمال کندي || وجود دارند و در اینجا به نقطه D میرسیم. بعد از این نقطه روستاهای مرزی تا نقطه K همه در مسیر شمالی جنوبی عبارتند از: || سیلو سفون - قیان کندي - صفوعلی - نادو - طهماسب کندي - دلیک وردی - چوخور کندي - بابا کندي - دلیک داش - شیخ سلوبالا - شیخ سلو پائین - زنگیره - نادر مندلیج - یکماله سفلی - یکماله علیا - مخمور - بابا نوز || در اینجا به نقطه E یعنی پایان شهرستان ماکو میرسیم. لازم بذکر است که سیران تا دلیک وردی جزء بخش آواجیق و از چوخور کندي تا بابا نور جزء بخش سیه چشمه ماکو میباشد.

از نقطه E تا F محدوده شهر خوی میباشد روستاهای بین این دو نقطه بترتیب از بالا به پائین عبارتند از: || چخماق - کرکوش - نفلوبیک - قدرشاقلو - محل چادر - بلا جوك - رازی -

توس آباد - میر عمر - راویان ||

از نقطه F تا G محدوده شهر سلماس است. روستاهای بین این دو نقطه بترتیب از بالا به پائین عبارتند از: || دیرعلی - چهار ستون - بروشخواران - رشوان - اشنگ - آق برزه - خورخورا که همه جزء بخش چهریق هستند و بعد از آن کوزه رش - حاجی مغان - دیکه جزء بخش شناتال و بعد از آن قصر یک هشتراک - ارتانس - گریگان - قلعه رش پائین - قلعه رش بالا و قصر یک || که جزء بخش شییران سلماس میباشد.

از نقطه G روی نقشه محدوده ارومیه شروع و تا H ادامه می یابد. روستاهای بین این دو نقطه عبارتند از || حسنلو - سلطانی - چاوشان - کوران - بردزی - سیارک - هرگزش گنگچین که جزء بخش صومای برادوست و بعد روستاهای سرو - بیهق - خانیک - آلسان - آلبلان - بسویک - ملانیک - آویک - مارمیشو - کاوالان - جرمی - سرشو - نارمی - آوری - کلاسی - دوکانا - حلج - شقلاوا - گلستانه - کانی تابر - نوی - کچله - کان اسبی - سوره - دوکل - شولا دوکل || از سرو تا کاوالان جزء بخش برادوست و از جرمی تا سرشو جزو بخش سردشت و از نازی تا شولا و کل جزو بخش مرکزی یا سیلوانه، ارومیه میباشد. (ضمناً یادآوری میشود که سوره دوکل عراق همسایه میشود.)

از نقطه H تا I محدوده شهرستان نقده است که روستاهای مرزی آن تماماً "مربوط به بخش اشنویه میشوند این روستاها از بالا به پائین عبارتند از || تالد جار - سرکو - گردو - ورش ناویه سو - املان - داوود || .

از نقطه I تا J محدوده شهرستان پیرانشهر است و روستاهای مرزی آن از بالا به پائین عبارتند از: || کفارستان - ملاوم - دالاوان - قیز قاپان - قمطره - کهنه خاند - تمرچیسن زیوه - کهنه لاهیجان - دلیره - قلعه رش - نمینجد - دولدنیا - رویان - الله مردان || از کفارستان تا ملاوم جزو بخش لاهیجان - از دالاوان تا نمینجد جزو بخش پیران - از دولدنیا تا الله مردان جزو منگور غربی میباشد.

از نقطه J تا K جزو محدوده شهرستان سردشت میباشد. روستاهای مرزی این محدوده عبارتند از: || علی مردان - غازان - کاوانه - آواتان - کنه مشکه - درلتور - سرهیرگان - داوودبالا - مام کاوه - پیباشو - دارمه - رشکی - نوکان توژال - کانی زرد - ورده - بنوخلق - توه و ارشیزین - کنه مشکان - کیفرآباد - بیوران علیا - پاوه - بیوران سفلی - کانی رش - چاکی - مراد - قلعه رش - کولاکون - درمان آباد - سرچاوا - کارکژان - بیتوش - گرفت علیا - اشکان علیا - اشکان سفلی - میدان - مرزنه - گاله - دولدکویین - تیت سفلی - تیت علیا - بردان - بالتان - دنیازان - گژمک - کاکومان - دوله - چوسه - مهرگان || از علی مردان تا توژال جزو بخش کورگ نفلین از کانی زرد تا کند مشکان بخش ملککاری از کیفرآباد تا سرچاوا بخش بریاچی از کارکژان تا دولد بخش آلان و از چوسه تا مهرگان جزو بخش باسک کوسه سردشت میباشد.

فصل دوم

الأملاجات

مربوط به

شهرستان

شهرستان پیرانشهر:

پیرانشهر از شمال به نقده، از جنوب به سردشت، از شرق به مهاباد و از غرب به عراق محدود شده و در عرض شمالی ۳۶° و ۴۲° و طول شرقی ۴۵° و ۸° واقع شده است. این شهر بدلیل اینکه در نوار مرزی ایران و عراق قرار گرفته دارای اهمیت نظامی است. آب و هوای سرد و معتدل دارد و جزء نواحی سردسیر است.

کوههای پیرانشهر عبارتند از: کوه میلانگر ۲۴۸۸ متر - زن و روک ۲۱۷۹ متر - سیاه کوه ۳۵۷۶ متر - کوه قرق حاج ابراهیم ۶۰۰ متر - کوه شاکتان ۳۰۴۸ متر - کوه کندی شیخان ۲۷۸۱ متر - هممام ۲۴۲۵ متر - گیره ساروق ۲۰۸۲ متر.

لاوین چای و آوارچار چای هم رودهای پیرانشهر هستند.

جمعیت: جمعیت شهرستان پیرانشهر طبق آخرین آمار ۷۴۹۸۱ نفر است که ۲۵۲۰۶ نفر آن (۳۳/۶۲٪)

شهرنشین و ۴۹۷۷۵ نفر آن (۶۶/۳۸٪) آن روستا نشین میباشند.

راههای ورود و خروج: سردشت - پیرانشهر، پیرانشهر - نقده، پیرانشهر - مهاباد، پیرانشهر - رایات

که در مرز عراق است (رایات) میباشند. درصد شاغل ۱۸٪ و بیکار ۱۹٪ میباشد. ضمناً زمینهای قابل کشت پیرانشهر ۷۷۲۲۳ هکتار است.

زبانشان کردی و اکثراً "کرد هستند". از بخشهای آن بخش مرکزی را میشود نام برد، ۱۷۸ روستا دارد. دانش آموزان مقطع ابتدائی ۹۵۷۵ نفر، راهنمایی ۱۷۵۴ نفر، دبیرستان ۶۱۰ نفر و بالاتر از دبیرستان و فارغ التحصیل ۳۱ نفر هستند. پیرانشهر دارای سینما يك باب، کتابخانه يك باب مسجد ۱۱ باب - دبیرستان ۲ باب - مدرسه راهنمایی ۶ باب - مدرسه ابتدائی ۸ باب میباشد. اکثر روستاها کرد و سنی مذهب هستند، در مرکز شهرستان برادران آذری و کرد با هم زندگی میکنند. مرکز شهر با مرز عراق از طریق جاده شوسه حدود ۱۴ کیلومتر فاصله دارد.

مشکلات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی پیرانشهر:

امکانات و تأسیسات رفاهی بعلل زیر امکان پذیر نبوده است:

الف) موقعیت طبیعی و پراکندگی روستاها، پراکندگی روستاها در منطقه در ابعادی کوچک امکان ایجاد تأسیسات آموزشی و بهداشتی و درمانی را با مشکل مواجه کرده و عدم اقتصادی بودن این سرمایه گذاریها را توجیه میکند.

ب) فعالیت ضدانقلاب بعلت ناامن بودن این مناطق سرمایه گذاری در این موارد انجام نشده است. ج) جنگ تحمیلی که در اثر آن روستاها و شهرها خالی و یا ویران شده اند.

د. از نظر بهداشتی، درمانی در وضع اسفباری هستند. این شهر دارای ۵ واحد درمانگاه، يك واحد آزمایشگاه و يك باب داروخانه است و در مجموع ۶ نفر پزشك عمومی در منطقه وجود دارد. يك نفر ایرانی و ۵ نفر خارجی است. بدلیل عدم وجود امکانات بهداشتی و آلودگی محیط در سال ۶۸

۱۳۸۲ مورد بیماری انگلی روده‌ای در این شهر مشاهده شده که بالاترین رقم در استان است.
- از لحاظ امکانات زیربنائی و آب و برق رسانی پیرانشهر پائینترین نسبت را در آوغ دارد.
همچنین در مورد راهها نیز فقط پیرانشهر - نرده آسفالت گرم است و حتی در بعضی روستاها رفت و آمد با حیوانات صورت میگیرد.

- از نظر مسکن تعداد خانهها در سطح شهر و روستا در حالت تعادل است اما از نظر کیفی برعکس، اختلاف فاحشی بین خانههای شهری و روستائی مشاهده میشود. در اقتصاد شهرستان زنان نقش مهمی را ایفا نمیکنند و کارگاهها با تعداد کمی کارگر به روش قدیمی پیش میرود.
- از نظر امکانات آموزشی این شهر فاقد هرگونه کودستان، هنرستان و آموزشگاه عالیست و در نقاط روستائی دبستان کمتری وجود دارد.

- منطقه از لحاظ امکانات تفریحی و تربیت بدنی هم در وضع مناسبی نیستند.

ایلات و طوائف پیرانشهر: ایل منگور دارای ۵۰۰۰ نفر جمعیت است که از ۶ طایفه (شم، مروت، خزر زن، امان، رزن) تشکیل شده و مذهبشان سنی شافعی است. این طوائف در روستاهای عشایری بین پیرانشهر، سردشت، مهاباد، بوکان تا مرز عراق ساکنند و معاش خود را از طریق کشاورزی و دامداری تأمین می کنند.

بیلاق آنها در نواحی مرزی عراق و بیلاقات سردن، گده، مگون، در اطراف مهاباد و قشلاق - شان بخشی از نواحی مرزی در حومه اشنویه است.

ایل پیران: که از طوائف امیر عشایری - مردیک - سادات احمدی تشکیل شده و در مرز عراق تخته قاپو شده‌اند و در کهنه و لاهیجان ساکن هستند، از زراعت جو و گندم، توتون و برنج امرار معاش میکنند، در زمستان اغنام و احشام خود را به حدود کوه سردن میبرند. ضایع دستی آنها شالبافی و دین آنها اسلام و دارای مذهب سنی شافعی هستند.

بیلاق آنها در کانی خدا، حاج ابراهیم و قنبدیل دولتی در نواحی مرزی عراق و قشلاقشان در روستاهای اطراف و کوه سردن میباشد.

*

شهرستان مهاباد:

این شهرستان از طرف شمال به دریاچه ارومیه و نقده، از طرف مشرق به میانداوآب و از جنوب به سقز و بانه و از مغرب به سردشت و پیرانشهر محدود شده و در موقعیت 36° و 46° عرض شمالی و 45° و 43° طول شرقی قرار گرفته است.

این شهر با ۱۶۱۱۶۱ نفر جمعیت و مساحتی بالغ بر ۵۶۰۰ کیلومتر مربع دارای زمستانهای سرد و تابستانهای گرم و بهار و پاییز کوتاه و زودگذر است.

رودخانههای مهم این شهرستان عبارتند از: رودخانه سردشت، سیمینه رود، بیطاس، دهبکری کوههای مهم آن: کانی شیخان، خزائی قول قولاغ، قلعه صارم بیگ، زاواپوک و راشامجید میباشد

راههای ورودی و خروجی: ۱- میانداوآب به مهاباد ۲- ارومیه و نقده به مهاباد ۳- سردشت - مهاباد. حدود ۸۲۴۷۷ ($51/17\%$) نفر از جمعیت این شهرستان شهرنشین و ۷۸۶۸۴ ($48/82\%$) نفر روستا نشین هستند. رشد سالانه جمعیت این شهرستان $4/5\%$ میباشد. جمعیت شاغل این شهر ۳۴۰۵۰ نفر میباشد و جمعیت بیکار آن نیز ۸۰۷۴ نفر میباشد.

راههای عمده درآمد عبارتند از: ۱- کشاورزی $71/6\%$ ۲- صنعت $17/1\%$ ۳- خدمات $11/2\%$

در ضمن کل مساحت زیر کشت این شهر ۱۰۸۲۸۲ هکتار است کارخانههای آرد سازی و آجر فشاری از مهمترین کارخانهها و چغندر و توتون از مهمترین کالاهای صادراتی این شهرستان میباشد. صنایع دستی مهم شهرستان مهاباد: قالی و گلیم بافی، ریسندگی الیاف و پارچه بافی، دوزندگی و بافندگی پوشاک، سبد و حصیر بافی، مواد غذایی.

زبان اهالی مهاباد کردی و با لهجه کرمانجی جنوبی یا سورانی تکلم میکنند. اکثر " دارای ملیت کرد میباشد. پیروان مذاهب موجود در شهرستان مهاباد عبارتند از: مسلمانان

$99/85\%$ - زرتشتی $1/6\%$ - کلیمی $1/0\%$ - مسیحی $1/1\%$ - سایر موارد $1/5\%$

آثار باستانی: از آثار باستانی این شهرستان میتوان مسجد جامع یا مسجد سرخ را که در زمان سلطنت شاه سلیمان صفوی در سال ۱۰۸۹ قمری بنا شده و توسط ۱۰ ستون و ۱۸ گنبد آجری بنا شده نام برد همچنین دخمه سنگی فقرقا (قه قرهقا) در ۲۰ کیلومتری مهاباد را میتوان ذکر کرد

ایلات و عشایر شهرستان مهاباد:

ایل منگور که شامل ۶۶۰ خانوار است از طوائف امان، شم، زمین، زن، خدر، مروت تشکیل شده است. محل سکونت ایل در جنوب مهاباد است که بصورت تخته قاپور زندگی میکنند. آنها معاش خود را از طریق زراعت توتون، گندم، چغندر و حبوبات تأمین میکنند.

وضعیت گله داری نسبتاً خوب است در تابستان احشام خود را به بیلاقات کده سیروکاکن میبرند توتون کاری این طایفه معروف است و قلیبافی از هنرهای دستی آنان بشمار میرود. بیشتر این طایفه متدین و شافعی مذهب میباشد و بیش از ۴۸ آبادی را در اختیار دارند.

ایل گورگد که شامل ۳۱۰۰ خانوار است با تمکن مالی خوب در جنوب مهاباد سکونت دارند. معیشت آنها از محصولات زراعتی چون گندم، جو، توتون و باغات میوه تأمین میشود. وضع کله داری آنها متوسط و مراتع بیلاقی احشام این طایفه مراتع پیران میباشد. شال، گلیم، جاجیم صنایع دستی آنها را تشکیل میدهد.

مذهب سنی شافعی است و بیش از ۳۰۰ آبادی در اختیار دارند.

ایل هیکوی: که شامل ۴۷۰۰ خانوار است از طوایف ایلخانی زاده، علیار، قهرمانی و عباسی تشکیل شده و مردم این ایل بصورت تخته قاپو زندگی میکنند. از راه زراعت و کله داری امرار معاش خوبی دارند، محصولات زراعی آنها گندم، جو، توتون، چغندر و حبوبات است. صنایع دستی آنان از شال، گلیم، جاجیم، جانماز و مختصراً "قالیپافی" تشکیل میشود و تمکن مالی خوبی دارند. مذهب آنها سنی شافعی است و جمعیت شان بیش از ۲۰ هزار نفر میباشد. بیلاق آنها در پائین بلاغ است. در اثر تحریکات ساواک و حزب توده از محل سکونت اجدادی خود با اکراه بیرون و در مناطق مهاباد، بوکان، و میاندوآب پراکنده شده‌اند و بیش از ۲۰۰ آبادی را در اختیار دارند.

ایل عثمان بیگی: شامل ۴۵۰ خانوار است که تخته قاپو شده و پیرو مذهب سنی شافعی اند. زراعت آنها گندم، جو، برنج، حبوبات و بمقدار کم توتون مرغوب میباشد. وضع مالی آنها نسبتاً خوب است و موج، شال، گلیم، جاجیم، کارهای دستی آنها محسوب میشود.

*

شهرستان سردشت:

یکی دیگر از شهرهای آ.غ، سردشت است که در يك منطقه کوهستانی واقع شده و از شمال به مهاباد و پیرانشهر، از جنوب به بانه، از غرب به نقاط مرزی عراق و از شرق به بوکان و سقز منتهی میشود. و در موقعیت ۴۵ و ۲۸ طول شرقی و ۲۶ و ۱۰ عرض شمالی قرار گرفته است. این شهر با مساحتی برابر ۱۵۱۶۱۲ کیلومتر مربع دارای آب و هوای کوهستانی و زمستانهای سرد و یخبندان و همراه با بارش برف سنگین است. از کوههای مهم سردشت جاسوسان با ارتفاع ۲۱۰۸ متر میباشد. رودخانه زاب کوچک هم در این منطقه است.

راههای ورود و خروج: ۱- سردشت - مهاباد - ۲- سردشت - پیرانشهر - ۳- سردشت - قلعه دیزه در آنسوی مرز عراق - ۴- سردشت بانه هستند. جمعیت این شهر طبق آمار سال ۱۳۷۰، برابر با ۸۹۶۸۵ نفر میباشد که از این تعداد ۲۴۵۰۱ نفر (۳/۲۷٪) شهر نشین و ۶۵۱۸۴ نفر (۷/۷۲٪) روستا نشین میباشد.

محلهای عمده درآمد آنها کشاورزی، دامداری، جنگلداری، ماهیگیری، شکار، شغلهای تولیدی امور حمل و نقل، کارگران علمی، تخصصی و فنی است. مساحت کل زیرکشت ۹۸۲۸ هکتار میباشد. صنایع دستی مهم سردشت، قالی، گلیم، قالیچه، ریسندگی، پارچه بافی، سبد بافی، حصیربافی تولید مواد غذایی است.

زبانشان کردی با لهجه سورانی و ملیت آنها کرد میباشد. سردشت بخش و شهر تابعه ندارد و فقط دارای ۲۰۲ روستاست. دانش آموزان مقطع ابتدائی ۱۱۸۷۲ نفر، راهنمایی ۲۰۵۲ نفر دبیرستان ۶۰۵ نفر و بالاتر از دیپلم و فارغ التحصیل ۱۶۴ نفر میباشد. تعداد مدارس ابتدائی ۹ باب راهنمایی ۹ باب، دبیرستان و هنرستان ۳ باب میباشد.

مشکلات اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی: این شهر از جهت اینکه با عراق همجوار است، مشکلات خاصی از جمله مهاجرت، ورود و خروج قاچاقچیان، تردد افراد غیر بومی دارد. این منطقه کاملاً کوهستانی است. زمستانهای سرد و یخبندان با بارش سنگین برف یکی از عمده مشکلات است. شرایط جنگ و ناامن بودن منطقه تأثیرات مستقیمی بر زندگی عشایر داشته و باعث به غارت رفتن احشام آنها و یا فروختن احشام توسط عشایر بقیمت ارزان شده است و تعدادی از روستاهای این شهرستان تخریب گردیده است.

نرخ رشد جمعیت سردشت (۳/۳٪) است که فوق العاده بالاست و در آینده مشکلات خاصی از جمله کمبود فضای آموزشی و... را باعث میشود. از ۲۶۸ روستای شهرستان فقط ۲۰ روستای آن برق دارند و ۱۰٪ از خانوادههای شهری هم برق ندارند.

از راههای سردشت فقط محور مهاباد - سردشت و بانه - سردشت آسفالت است و بقیه از جمله سردشت - پیرانشهر از وضعیت مناسبی برخوردار نیست. در زمستان و فصول بارندگی ارتباط بین بعضی روستاها قطع میشود.

اکثر روستاهای ۸۱٪ از آب لوله کشی و حمام محرومند. این شهر تنها یک بیمارستان پنجاه تختخوابی است که امکانات اندکی دارد. عدم وجود پزشک کافی موجب مراجعه مردم به سایر شهرستانهای استان میشود. همچنین این منطقه بدلیل کمبود سرویسهای بهداشتی شدت آلوده بوده و انواع امراض در آن رشد نموده اند.

سردشت یکی از نقاط حاشیهای ایران است که بر هیچ محور توسعه ای قرار نگرفته و وجود کوههای مرتفع و بهم چسبیده امکان فعالیت ارتباطی، اقتصادی و زراعت را محدود کرده است. پراکندگی روستاها و بارش برف در زمستان و قطع خطوط ارتباطی از دیگر مشکلات عمده این شهر است. وجود تیره های متعدد و عدم پیوندهای اقتصادی، اجتماعی در بین این تیره ها تاریخ منطقه را با منازعات زیادی مواجه کرده که منجر به تخریب سرمایه های مالی و جانی شده و کانونهای مسکونی را دستخوش تحولاتی قرار داده اند. فعالیت گروهکها و عواقب ناشی از جنگ و ناامنی، سیمای اقتصادی، اجتماعی را کلاً تغییر داده است. دام موجود در سردشت بعلت کوهستانی بودن منطقه بز بوده که درآمد یک خانوار روستائی را در ۲۶۵ روز سال تأمین نمی کند و بهمین دلیل است که به قاچاق روی می آورند. بدلیل کمبود مواد سوختی و پائین بودن سطح درآمد مردم چوبهای درختان را به ذغال تبدیل کرده و میفروشند که ضررهای بسیاری به جنگلها وارد میسازد. سرمایه گذاری دولتی و خصوصی در بخشهای مختلف منطقه فوق العاده ناچیز است و مردم بعلت ناامنی و جنگ و... سرمایه های خود را در راه قاچاق صرف کرده اند.

صنعت و معدن در این شهر فعالیت ندارد و فقط صنایع کانی غیر فلزی آنها در حد ابتدائی تا حدودی رواج دارد. بخش خدمات از انقلاب رشد ناموزونی داشته و اکثراً "به حمل و نقل و قاچاق محدود میباشند."

از نظر فضای آموزشی هم ضعفهای زیادی وجود دارد، زیرا بعد از انقلاب مدرسه ها تبدیل به پایگاههای ضدانقلاب گردیده بود. خالی شدن روستاها و همچنین عدم اعزام نیروی معلم از عواملی است که رشد سواد آموزی را به وقفه انداخته است. این شهرستان از لحاظ ورزش هم ضعیف است و فقط یک زمین فوتبال خاکی و ۶ نفر معلم ورزش مرد و زن دارد. سردشت دارای یک باب کتابخانه و یک سینما است.

ایلات و عشایر سردشت:

ایل کلاسی ۵۶۷۹ نفر هستند که دو طایفه پیروت آقا و رسول آقا را شامل میشود و در روستای ربط سردشت زندگی میکنند.

ایل گورگ ۱۱۳۶۱ نفر هستند و طوائف محمدی، بایزیدی، عزیز، خضری و ابراهیم را شامل میشوند و در یاردستان ساکن هستند.

ایل یغلین منگور ۷۲۱۶ نفرند و طایفه اجاقی، ملاخلیل، کاسلیمان جنگی را شامل میشود و در آلواتان و میرآباد ساکنند.

ایل یغلین گورگ ۴۶۵۱ نفرند و طایفه‌های آن محمد رسول آقا، آلیاقایی، احمد و پشنگ است
که در ملا شیخ ساکن هستند.

ایل ملکاری ۷۸۲۴ نفرند، رئیس ایل آقا محمد ملکاری و محل زندگیشان ملا شیخ است.

ایل آلان ۵۸۲۶ نفرند و طوائف بیگ زاده، پیر آقائی را شامل میشود. تعدادی وفادار به رژیم
تعدادی مخالف و تعدادی هم متواری هستند و در بیتوش زندگی میکنند.

ایل بریاجی در سال ۶۱ طبق آمار جغرافیائی استان آ. غ.، ۱۳۵۰ خانوار بوده‌اند که در مرز
عراق و سردشت تخته قاپو شده‌اند.

ایل باسک کوله که در مرز عراق و سردشت اند، سنی شافعی بوده و تخته قاپو شده‌اند. از
زراعت گندم و جو توتون و ذرت امرار معاش میکنند. بیلاق و قشلاق آنها پیرامون سردشت است.

منابع بهره برداری شده

- ۱- نتایج مقدماتی طرح آمارگیری - سازمان برنامه و بودجه استان آذربایجانغربی
- ۲- آمارنامه استان آ.غ سال ۱۳۶۹- سازمان برنامه و بودجه استان آذربایجانغربی
- ۳- اطلاعات کلی از استان آ.غ - قرارگاه مرکزی حمزه سیدالشهدا (ع) - گروه مشاورین